

ŠALIES KONKURENCINGUMAS: SAMPRATOS RAIDA LAIKO PERSPEKTYVOJE

Giedrė Staskevičiūtė¹, Rima Tamošiūnienė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva

El. paštas: ¹giedres@vgtu.lt; ²rintam@vgtu.lt

Įteikta 2009-11-25; priimta 2010-02-22

Santrauka. Šalies konkurencingumas šiandien yra ne tik dažnas mokslininkų tyrimų objektas, bet ir populiarī sąvoka tarp verslo atstovų, ekonomistų ir politikų. Tačiau šios sąvokos vartojimas dažnai nėra pagrįstas aiškiai įvardytu turiniu, kiekvienas ją interpretuoja skirtingai, o tai kelia daug nesusipratimų ir tik gilina diskusijas bei poreikį priimti bendrą ir visiems suprantamą apibrėžimą. Atsižvelgiant į tai, svarbu pirmiausia atskleisti šalies konkurencingumo sąvokos raidą laiko perspektyvoje, nes nors jos naudojimas ir išpopuliarėjo per paskutinius 30 metų, tai nėra naujas reiškinys. Susidomėjimas, kas vienas šalis daro konkurencingesnėmis už kitas, kilo jau XVI a. Straipsnyje, prieš tai atskleidus staigaus susidomėjimo šalies konkurencingumu augimo priežastis, atliekama išsami istorinės jos raidos analizė bei identifikuojami svarbiausi aspektai, šalies konkurencingumą apibūdinantys šiandien.

Reikšminiai žodžiai: šalies konkurencingumas, šalies konkurencingumo samprata, šalies konkurencingumą apibūdinantys aspektai.

THE COMPETITIVENESS OF A COUNTRY: EVOLUTION OF THE CONCEPT

Giedrė Staskevičiūtė¹, Rima Tamošiūnienė²

Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania

E-mails: ¹giedres@vgtu.lt; ²rintam@vgtu.lt

Received 25 November 2009; accepted 22 February 2010

Abstract. The national competitiveness today is not just an object of large amounts of scientific works but also a popular concept among business leaders, economists and politics. However, wide usage of the concept is not always based on the clearly defined contents of the word. Different meanings of the national competitiveness concept cause a lot of misunderstandings and this is just deepening discussions and requirements to find one definition, clear for everyone. According to this necessity it is important to analyse evolution tendencies of the national competitiveness content because it is not a new phenomenon. The interest why some countries are more competitive than others arose already in XVI century. The article discusses the reasons of growing interest in national competitiveness, reviews historical evolution of the national competitiveness concept and identifies the most important aspects explaining national competitiveness today.

Keywords: national competitiveness, the concept of national competitiveness, aspects explaining national competitiveness.

1. Įvadas

Šalies konkurencingumas šiandien – ne tik svarbus tiek užsienio (Porter 1990; Krugman 1996; Cho, Moon 2002; Aiginger 2006), tiek Lietuvos (Sabonienė 2003; Maksvytienė, Urbonas 2003; Vilpišauskas 2004; Ginevičius 2004; Snieška, Drakšaitė 2007; Rutkauskas 2008) mokslininkų tyrimų objektas, bet ir populiarus sąvoka tarp verslo atstovų, ekonomistų, politikų bei kitų visuomenės veikėjų. Ir nors šios sąvokos vartojimas makrolygmeniu ypač paplito per pastaruosius 30 metų, tai nėra naujas reiškinys. Ieškojimai, kas vienas šalis daro konkurencingesnes kitų atžvilgiu, siekia dar XVI amžių, kai buvo paplitusi merkantilistų ekonominė doktrina. Iki XXI a. samprata apie šalies konkurencingumą – jo tikslą, esmę ir lemiančius veiksnius – keitėsi ir šiandien, nors vis dar nesutariama dėl bendro apibrėžimo, ji apima daug daugiau aspektų.

Platus šalies konkurencingumo sąvokos vartojimo masas ekonominėje literatūroje dažnai nėra pagrįstas aiškiai įvardytu šios sąvokos turiniu. Dėl bendro apibrėžimo nebuvimo kyla daug nesusipratimų ir prieštaravimų, o tai dar labiau gilina diskusijas ir skatina poreikį rasti vieną visiems suprantamą ir priimtą apibrėžimą. Kai yra toks poreikis, svarbu įvertinti šalies konkurencingumo sampratos turinio raidos tendencijas pradėdant nuo seniausių jos atsiradimo ištakų.

Nemažai užsienio mokslininkų, savo darbuose nagrinėjančių šalies konkurencingumo problematiką (Krugman 1996; Reinert 1998; Reiljan *et al.* 2000; Cho *et al.* 2002; Garelli 2006; Berger 2008; Bienkowski 2009), atskleidžia sampratos raidą identifikuodami, jų manymu, didžiausią įtaką dariusias teorijas ir mokyklas. Tačiau dažnai tai tik fragmentiški teiginiai, skirti bendram vaizdui apie platesnio tyrimo objektą susidaryti.

Straipsnio tikslas – atskleisti šalies konkurencingumo sampratos raidą ir identifikuoti svarbiausius šalies konkurencingumą apibūdinančius aspektus šiandien.

Straipsnio tikslui pasiekti taikomi šie *metodai*: sisteminė mokslinės literatūros analizė, sintezė, loginis apibendrinimas.

2. Didėjantis susidomėjimas šalies konkurencingumu

Praėjusio amžiaus pabaigoje susidomėjimas šalies konkurencingumu įgavo neįtikėtiną pagreitį ir pastaruoju metu tapo vienu svarbiausių klausimų formuojant bet kurios šalies ekonominę politiką. Viena iš svarbiausių priežasčių, dariusių įtaką išaugusiam susidomėjimui konkurencingumu makrolygmeniu (šalies, regiono), yra globalizacija, kurios procesų veikiamoms šalims kaip niekada anksčiau svarbus yra jų ekonomikos išlikimo klausimas.

Konkurencingumo klausimai pirmiausia pradėti svarstyti Europoje. Praėjus pirmajam Europos ekonominės

bendrijos funkcionavimo dešimtmečiui buvo susirūpinta, kad Europos ekonominės bendrijos šalys nepajėgia modernizuoti savo ekonomikos ir pasivyti Jungtinių Amerikos Valstijų. Jau tada aktyvi pramonės politika buvo grindžiama siekiu pasivyti ir pranokti Ameriką (Vilpišauskas 2004). Jos susidomėjimo savo konkurencingumu pradžia laikytina 1970 m. pabaiga – 1980 m. pradžia, kai rinkas užplūdo produkcija iš Japonijos, kurios ekonomika tuomet pasiekė augimo tempą, prilygstantį dabartinei Kinijos ekonomikos plėtrai. Tokio sėkmingo augimo priežastis buvo sėkmingas Japonijos eksportas. Tuomet imta tikėti, kad Japonija gali tapti pirmąja pasaulio ekonomika, ir kad jos augimas atims iš Jungtinių Amerikos Valstijų dominuojančiosios poziciją ne tik pasaulio, bet ir jos vidaus rinkoje. Būtent Japonijos demonstruojami pranašumai paskatino rengti konkurencingumo studijas tiek Amerikoje, tiek pačioje Japonijoje. Amerika šiomis studijomis siekė išskirti ir didinti savo pranašumus, o Japonijai jos buvo reikalingos ekonominės galios, užtikrinsiančios konkurencinį pranašumą pačiose svarbiausiose srityse, galimybių paieškai (Thurow 1992; Tyson 1992; Arrison *et al.* 1992; Bienkowski 2009).

XX a. paskutiniame dešimtmetyje Europos Sąjungos konkurencingumas vėl kėlė nuolatinį diskusijų, kurias suintensyvino 1993 m. Europos Komisijos išleista Baltoji knyga, skirta augimui, konkurencingumui ir užimtumui (Commission... 1993). O jau 1995 m. buvo suburta Konkurencingumo patarėjų grupė, reguliariai rengusi ataskaitas su siūlymais dėl Europos Sąjungos konkurencingumo gerinimo priemonių, kurių dalis vėliau numatytos ir Lisabonos strategijoje (Jacquemin, Pench 1997). 2000 m. Lisabonoje vykusiame Europos Sąjungos viršūnių susitikime iškeltas tikslas siekti, kad Europos Sąjungos ekonomika per dešimtmetį taptų „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu kylančia ekonomika pasaulyje, kuri būtų tvirtos ekonomikos plėtros, didesnio ir geresnės kokybės užimtumo ir tvirtesnės socialinės sanglaudos derinys“ (Lisbon European Council 2000).

Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio bei Rytų Europos šalyse, besirengiančiose narystei Europos Sąjungoje, konkurencingumo tema pradėta domėtis 1993 m., kai į paskelbtą „Kopenhagos kriterijų“ sąrašą įtrauktas Europos Sąjungos nare ketinančios tapti šalies „gebėjimas atlaikyti vidaus rinkos konkurencinį spaudimą“ (Commission... 1997). Įstojusi į Europos Sąjungą Lietuva, aktyviai dalyvaudama siekiant svarbiausio Europos Sąjungos tikslo Valstybės ilgalaikėje raidos strategijoje bei Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje, numatė konkurencingumo stiprinimo priemones.

Nuolatinį domėjimąsi šalies konkurencingumu šiandien skatina ir įvairių organizacijų atliekami šalių konkurencingumo vertinimai. Vertinimus atlieka tokios organizacijos, kaip Pasaulio bankas (*The World Bank*), Pasaulio ekonomikos forumas (*World Economic Forum*), Ekonominio bendradar-

biavimo ir plėtros organizacija (*Organisation for Economic Co-operation and Development*), Tarptautinis vadybos plėtros institutas (*International Institute for Management Development*), Pramonės politikos studijų institutas (*The Institute for Industrial Policy Studies*) ir kitos tarptautinės organizacijos bei privačios kompanijos. Tačiau pateikiamų vertinimų rezultatai paprastai nesutampa, nes atskiros organizacijos nevienodai apibrėžia šalies konkurencingumą ir taiko skirtingas jo vertinimo metodikas.

3. Šalies konkurencingumas XVI–XXI a.

Dauguma mokslininkų (Krugman 1996; Reinert 1998; Cho *et al.* 2000; Bienkowski 2009) sutinka, kad šalies konkurencingumas keliant klausimus, kodėl vienos šalys yra sėkmingesnės nei kitos ir ką galima padaryti, kad spartėtų ekonominis augimas, buvo pradėtas nagrinėti dar XVI a. Nuo to laiko konkurencingumo samprata makrolygmeniu metams bėgant kito ir dabar ji apima daugybę aspektų.

Atlikus mokslinės literatūros analizę, išryškėjo trys požiūriai, skirtingai aiškinantys šalies konkurencingumą tam tikrais laikotarpiais (1 pav.). Išsami šių požiūrių ir jiems atstovaujančių teorijų bei mokyklų analizė atliekama trijų laikotarpių perspektyvoje: XVI–XVIII a., XVIII–XX a. ir XX–XXI a.

3.1. XVI–XVIII a.: šalies konkurencingumas proporcingas užsienio prekybos balanso dydžiui

XVI–XVIII a. Europoje buvo paplitusios merkantilistų idėjos (Humphrey 1999; Reiljan *et al.* 2000; Cho *et al.* 2002). Jų idėjų raštų pradžia laikomas Serra 1613 m. išleistas traktatas, kuriame jis atskleidė, kaip funkcionuoja užsienio mainų mechanizmas ir kokį poveikį ekonominės sąlygos turi užsienio prekybai ir pinigų pasiūlai, o paskutiniu sistemišku merkantilistų doktrinų pateikimu – Stuart 1767 m. išleista knyga.

Nors paprastai nagrinėjant šalies konkurencingumo aiškinimų pradžią minimos merkantilistų idėjos, tačiau derėtų kalbėti apie ankstyvąjį ir vėlyvąjį merkantilizmo etapus atskirai. Ankstyvasis etapas, dar vadinamas monetarizmu arba

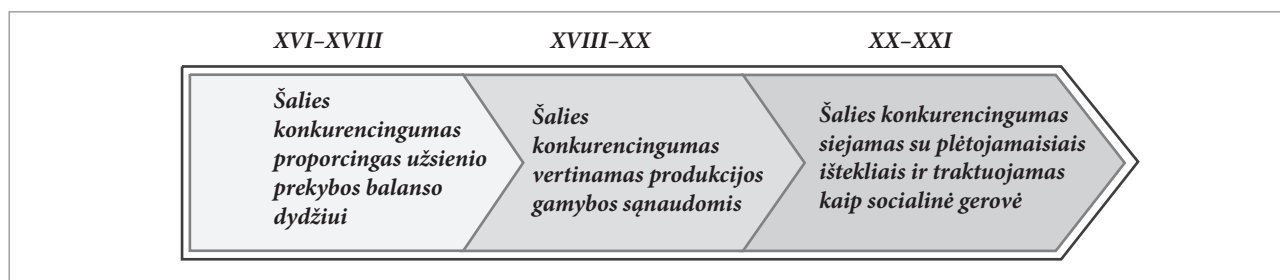
pinigų balanso merkantilizmu, buvo aktualus iki XVI a. vidurio, kai prekybiniai ryšiai tarp šalių dar buvo silpnai išplėtoti. Ankstyvieji merkantilistai, atsieję pinigų cirkuliaciją nuo gamybos, pagrindine pinigų trūkumo problema laikė aukso ir sidabro išvežimą iš šalies. Todėl valstybės išdo pildymo uždavinys buvo akivaizdus: skatinti pinigų įvežimą į šalį ir riboti jų išvežimą. Buvo manoma, kad ekonominių siekių tikslas – tautos galybė, o pats svarbiausias tos galybės elementas yra auksas. Taigi auksas neretai tapatinamas su turtu apskritai, o prekyba laikyta kova už auksą. Tačiau prasidėjus XVII a. tokį aukso garbinimą pamažu pakeitė naujos koncepcijos, pabrėžiančios prekybą kaip svarbiausią nacionalinio gyvybingumo šaltinį. Vieno iš vėlyvojo merkantilizmo atstovų Mun (1630) nuomone, didesnis turtas ir pinigų kiekis šalyje gali būti pasiektas ne uždraudžiant juos išvežti, o aktyviai plėtojant užsienio prekybą (Čiegis 2006).

Merkantilistų požiūrio svarbiausius principus Blaug (1996) apibūdina tokiais teiginiais:

- turtą sudaro auksas ir brangenybės;
- užsienio prekybos reguliavimas siekiant užtikrinti, kad kuo daugiau aukso ir sidabro patektų į šalį;
- parama pramonei importuojant pigias žaliavas;
- lengvatiniai tarifai importuojamoms pramoninėms prekėms;
- eksporto, ypač baigtinių gaminių, skatinimas;
- gyventojų skaičiaus augimas kaip veiksnys, leidžiantis palaikyti žemą darbo užmokesčio lygį.

Tarp merkantilistų buvo tokių, kurie suprato, kad šalies turtą sudaro ne tik aukso ir sidabro atsargos, bet ir žemė, pastatai bei įvairių rūšių vartojimo gėrybės. Tačiau didelė dauguma jų vis dėlto tikėjo, kad svarbiausia yra pinigai, nes būtent jie skatina prekybą. Konkurencingesnėmis buvo laikomos tos šalys, kurių eksportas viršijo importą.

Taigi merkantilizmo atstovai šalies konkurencingumą vertino atsižvelgdami į prekybos apimtį ir jos ekonominę naudą. Jie palaikė protekcionistinę politiką, kurios esmė – eksporto skatinimas ir importo ribojimas siekiant palaikyti nuolatinį prekybos balanso perteklių. Tačiau idėja,

1 pav. Šalies konkurencingumo sampratos raida

Fig. 1. The evolution of national competitiveness concept

kad aktyvus tarptautinės prekybos balanso perteklius yra vienintelis šalies turto šaltinis, vėliau ypač kritikavo klasikinės ekonomikos atstovai.

3.2. XVIII–XX a.: šalies konkurencingumas vertinamas produkcijos gamybos sąnaudomis

XVIII–XX a. apima klasikinės ekonomikos plėtros etapus nuo antrojo iki paskutinio – ketvirto. Vienas iš žymiausių klasikinės ekonomikos atstovų yra Smith (1776), identifikavęs keturis sąnaudas lemiančius veiksnius – šalį, kapitalą, gamtos išteklius ir darbo jėgą – ir palaipsniui pakeitė merkantilizmo periodu gyvavusių „kiek vienas laimi, kitas pralaimi“ (*Zero-sum*) teoriją (Cho *et al.* 2002; Garelli 2006; Bienkowski 2009). Jis prieštaravo prieš bet kokius užsienio prekybos suvaržymus ir teigė, kad prekybos laisvė naudinga visų visuomenės narių interesams (Čiegis 2006). Klasikinės teorijos pagrindas yra laisva tarptautinė prekyba, kuri naudinga abiem šalims, nes leidžia didinti gamybos efektyvumą. Esant prekybos laisvei ir laisvai konkurencijai, šalis gamins tas prekes, kurias galės pagaminti mažiausiomis sąnaudomis. Taip susidarys geriausias tarpvalstybinis darbo pasidalijimas, kai kiekviena valstybė turės naudos, nes, esant laisvai konkurencijai, bus galima pirkti pigiausiai, o savo šalies produktus, gaminamus natūraliomis sąlygomis mažiausiomis sąnaudomis, parduoti brangiausiai.

Taigi Smith, remdamasis absoliutaus pranašumo idėja, išplėtojo prekybos privilegijų supratimą – šalis absoliutų pranašumą įgauna tarptautinei rinkai pateikdama produkciją, pagamintą kuo mažiausiomis sąnaudomis. Eksportuodama mažomis sąnaudomis pagamintą produkciją šalis tampa konkurencinga tos produkcijos atžvilgiu.

Kitas klasikinės ekonomikos atstovas Ricardo (1817) išplėtojo Smith idėjas ir sukūrė Santykinio pranašumo teoriją (Reiljan *et al.* 2000; Cho *et al.* 2002; Garelli 2006). Taner *et al.* (2000) teigia, kad būtent ši teorija ir vėlesnės, sukurtos jos pagrindu, yra tarptautinio konkurencingumo makrolygmeniu sampratos atsiradimo pradžia. Santykinio pranašumo teorija, atskleidama prekybos naudą, esant skirtingoms santykinėms produkcijos sąnaudoms tarp šalių, plačiau apibūdina, kaip šalys turėtų konkuruoti tarpusavyje. Eksportuojama yra ta produkcija, kuri pagaminta palyginti efektyviau naudojant išteklius, ir importuojama ta, kuri santykinai yra brangesnė dėl didesnių išlaidų. Tradicinės tarptautinės prekybos teorijos priklauso nuo santykinio pranašumo koncepcijos akcentuojančios specializacijos idėją, kurią vėliau išplėtojo Heckscher ir Ohlin.

Su Heckscher-Ohlin (1920) teorija yra tapatinamas neoklasikų požiūris į šalies konkurencingumą (Best 1993; Coldwell 2000; Nurbel 2007). Anot šios teorijos, šalis gamina ir eksportuoja tą produkciją, kuriai pagaminti naudojami gausūs toje šalyje gamybos veiksniai, taigi konkurencingumas siejamas ne tik su produkcijos pirkimo ir pardavimo

santykiais, bet ir su kova dėl ribotų išteklių pasisavinimo. Ir nors ši teorija konceptualiai įrodyta, tačiau dėl jos empirinio pritaikymo buvo suabejota (Kwok, Yu 2005): Leontief (1953) analizavo JAV užsienio prekybos duomenis ir nustatė, kad imliausia kapitalui šalis pasaulyje eksportuoja darbui imlią produkciją, o importuoja imlią kapitalui. Šis rezultatas vadinamas Leontief paradoksu, po kurio pateikimo santykinio pranašumu paremti prekybos procesai toliau buvo analizuojami vis kitais aspektais.

Anot Garelli (2006), daugiaaspektei šalies konkurencingumo koncepcijai susiformuoti, be minėtų teorijų, reikšmingą įtaką turėjo ir XIX a. atsiradęs marksizmas, kurio atstovai akcentavo sociopolitinės aplinkos įtaką ekonomikos plėtrai, bei sociologas Weber (1905), nustatęs ryšį tarp vertės, religinių įsitikimų ir šalių ekonominės situacijos. Pasak Čiegio (2006), Weber, nagrinėdamas ryšį tarp socialinės minties ir ekonominės veiklos, ypač tarp kalvinistiškojo protestantizmo ir kapitalistinio ekonominio gyvenimo, priešingai nei Marx, kuris pabrėžė ryšį tarp ekonominių sąlygų ir socialinės kaitos modelių, teigė, kad varomoji kaitos jėga gali būti kitos jėgos, tokios kaip tradicija ir religija. Anot Weber, protestantų doktrinos ragino žmogų nusizeminti ir susitelkti į žemiškus reikalus bei savo pareigas. Toks atsidavimas kasdieniam žemiškam darbui ir didžiavimasis juo lėmė didesnį produktyvumą, o tai reiškė didesnį uždarbį. Taip pat protestantiškoms visuomenėms būdingas didesnis taupumas, o tai reiškia, kad jos atstovai mažiau vartojo. Todėl protestantiškos visuomenės, kuriose kapitalo kaupimo laipsnis buvo daug didesnis nei katalikiškose, jų atžvilgiu buvo konkurencingesnės.

3.3. XX–XXI a.: šalies konkurencingumas siejamas su plėtojamaisiais ištekliais

Jau ankstyvoje XX a. pradžioje suabejota gamybos sąnaudų lemiamą reikšmę ir pradėta ieškoti kitų ekonominę plėtrą lemiančių veiksnių. 1961 m. Linder pateikė Šalių panašumo teoriją (Cho *et al.* 2002; Čiburienė *et al.* 2006), kuri teigia, kad prekyba priklauso ne nuo produkcijos gamybos sąnaudų, bet nuo poreikių ir skonio panašumų, t. y. nuo paklausos sąlygų šalyje, į kurias eksportuojama produkcija. Pagrindinis veiksnys, lemiantis vyraujančius poreikius, yra santykinės pajamos. Vernon (1966) (Cho *et al.* 2002) santykinį pranašumą susiejo su produkto gyvavimo ciklu ir akcentavo tokius svarbius veiksnius, kaip inovacijos ir technologijos, kurie dabar neatsiejami nuo šalies konkurencingumo sampratos.

Analizuojant šalies konkurencingumui tiesioginę ar numanomą reikšmę turėjusių ekonomikos teorijų mokyklas, svarbu paminėti ir keinsistų ekonomikos teoriją (Reiljan *et al.* 2000; Martin 2003). Ši teorija, kurios pradininkas Keynes (1936), gali būti apibūdinama kaip visuminės paklausos ir užimtumo trumpalaikės dinamikos teorija,

pagrįsta lūkesčiais, kad tai veikia investavimą ir vartojimo elgseną. Bendros šalies pajamos – tai suvartojimo, investicijų, vyriausybės išlaidų bei eksporto (atėmus importą) suma. Nacionalinės ekonomikos eksporto pagrindas – konkurencijos mastas ir eksporto pajamos bei jų įtaka vidaus sektoriams, suvartojimui ir investicijoms. Ypač svarbų vaidmenį keinsistų teorijoje vaidina vyriausybė. Jų manymu, rinkos mechanizmas negali užtikrinti visiško užimtumo, todėl tuo turi pasirūpinti vyriausybė. Taip pat jie manė, kad nestabili investicijų paklausa yra ekonomikos nestabilumo šaltinis, ir vyriausybės išlaidas galima naudoti kaip situacijos ištaisymo priemonę. Šalių konkurencingumui vyriausybės efektyviai vykdoma ekonominė politika yra itin svarbi (Thurow 1992).

Prie šalies konkurencingumo tapatinimo su plėtojamaisiais ištekliais taip pat reikšmingai prisidėjo (Garelli 2006): Schumpeter (1942), kuris akcentavo verslininkų vaidmenį kaip vieną iš konkurencingumo veiksnių, pabrėždamas, kad progresas yra nestabilumo rezultatas, palaikantis inovacijų ir technologijų tobulėjimą; Solow (1957), kuris analizavo veiksnius, lemiančius ekonomikos augimą tam, kad pabrėžtų mokslo bei technologinių inovacijų svarbą; Sloan (1963) ir Drucker (1969), kurie plėtojo valdymo koncepciją kaip pagrindinį konkurencingumo veiksnį, bei Negroponte (1995) ir kiti šiuolaikinės ekonomikos atstovai, kurie toliau gilinais ir tobulina „žinių“ kaip naujausio konkurencingumo veiksnio sąvoką.

Galiausiai siekdamas integruoti visas ankstesnes idėjas Porter (1990) pateikė sisteminį šalių konkurencingumo „deimanto“ modelį, pagal kurį konkurencingumas suvokiamas kaip „šalies gebėjimas sukurti tokią aplinką, kuri padėtų įmonėms tobulėti ir diegti naujoves greičiau negu užsienio konkurentai“. Jis išplėtė konkurencingumo sąvoką teigdamas, kad ji apima daugybę veiksnių, ir išskyrė produktyvumą kaip pagrindinį siekiant nacionalinės sėkmės.

XX a. šalies konkurencingumo samprata tapo neatšiejama nuo socialinės gerovės. Dauguma mokslininkų (Fagerberg 1988; Landau 1992; Oughton, Whittam 1997; Aiginger 2006) kaip konkurencingą šalį įvardija tą, kuri užtikrina gyventojams gyvenimo gerovę: aukštą pragyvenimo lygį, kokybišką išsilavinimą, tinkamą socialinę apsaugą, pasirinkimo laisvę ir pan. XVI a. gyventojai buvo suvokiami kaip vienas iš veiksnių, užtikrinančių visos šalies turtingumą, o dabar jų gerovė yra svarbiausias kiekvienos šalies tikslas.

4. Šalies konkurencingumas XX–XXI a.: skirtingų interpretacijų analizė

Nors konkurencingumo sąvoka makrolygmeniu šiandien ypač dažnai vartojama, tačiau vis dar nėra bendrai priimto jos apibrėžimo. Ši sąvoka kiekvienam ją vartojančiam turi skirtingą reikšmę – vieni šalies konkurencingumą sutai-

patina su šalies produktyvumu (Porter 1990) ar užsienio prekybos sėkme (Figueroa 1998), kiti teigia, kad šalis konkurencinga, jei geba sukurti socialinę gerovę (Kitzmantel 1995; Aiginger 2006). Taip pat nemažai autorių pateikia apibrėžimus, apimančius minėtus ir daugumą kitų aspektų, pvz., Scott ir Lodge (1985) teigia, kad šalies konkurencingumas – tai jos gebėjimas pagaminti, paskirstyti bei aptarnauti produktus tarptautinėje ekonomikoje ir daryti tai taip, kad būtų užtikrintas gyvenimo standartų augimas. Tačiau tokie daugiaaspekčiai apibrėžimai taip pat nėra tikslūs, nes juose tiesiog įvardijami pagrindiniai šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai.

Vienas didžiausių kritikų šios sąvokos atžvilgiu yra JAV ekonomistas Krugman (1996), kuris teigia, kad ši sąvoka vartojama šalies kontekste yra sunkiai suprantama ir visus apėmusi jos vartojimo manija yra pavojinga. Pasak garsaus ekonomisto, šalies konkurencingumas – tai tik poetiškas būdas kalbėti apie produktyvumą.

Tačiau tik dėl to, kad vis dar susiduriama su nesusipratimais apibrėžiant šalies konkurencingumo sąvoką, neteisinga būtų jos atsisakyti ir ignoruoti konkurencingumo analizes ir prognozes.

Atlikus išsamią mokslinėje ir analitinėje literatūroje pateiktą šalies konkurencingumo apibrėžimų analizę, išskiriami devyni dažniausiai minimi šalies konkurencingumą apibūdinantys aspektai (1 lentelė).

Iš daugybės bandymų apibrėžti šalies konkurencingumą matyti, kad vienas iš svarbiausių minimų aspektų netgi įvardijamas kaip svarbiausias tikslas (Kovačič 2007), yra socialinė gerovė arba kitaip – aukšti gyvenimo standartai. Pagal Fagerberg (1996) konkurencingumas atspindi šalies gebėjimą savo gyventojams dabar ir ateityje užtikrinti aukštus gyvenimo standartus, lyginant su kitų šalių gyventojais. Pasak Kitzmantel (1995) šalies konkurencingumas turi būti suprantamas kaip visuotinė socialinė gerovė, o visi kiti aspektai, tokie kaip prekyba, yra pagrindiniai konkurencingumą lemiantys veiksniai. Trabold (1995) (Reiljan *et al.* 2000) ir Kovačič (2007) išsako panašią mintį, tačiau pabrėžia, kad kur kas svarbiau už pačią gerovę yra gebėjimas ją sukurti, nes tai suteikia garantijų ją atkurti, kai ji prarandama. Gyvenimo kokybė ekonomikoje – tai materialinėmis vertybėmis ir pinigine išraiška įvertinamas gyvenimo lygis (Akranavičiūtė, Ruževičius 2007; Susniene, Jurkauskas 2009), todėl Trabold konkurencingumo hierarchinės sistemos (2 pav.) viršūnėje mato gebėjimą uždirbti kaip pagrindinį šalies konkurencingumo rodiklį, o gebėjimą parduoti (eksportuoti), vietos patrauklumą ir gebėjimą prisitaikyti įvardija kaip konkurencingumą lemiančius veiksnius. Tuo pat metu galimybė eksportuoti ir patrauklumas taip pat gali būti konkurencingumo rodikliai, kurių lygmuo ir dinamika apibrėžiami platesniu veiksnių kompleksu.

1 lentelė. Pagrindiniai šalies konkurencingumą apibūdinantys aspektai

Table 1. The main aspects defining national competitiveness

Pagrindiniai aspektai	Autorių interpretacijos
Socialinė gerovė/ Aukšti gyvenimo standartai	Realių gyventojų pajamų palaikymas ir didinimas – Organisation... 1992 Socialinė gerovė – Kitzmantel 1995 Gebėjimas uždirbti – Trabold 1995 Gebėjimas sukurti socialinę gerovę – Trabold 1995; Aiginger 2006; Gebėjimas užtikrinti aukštus gyvenimo standartus – Scott <i>et al.</i> 1985; Landau 1992; The global... 1993; Fagerberg 1996; Oughton, Whitman 1997; European... 1995, 1998, 2006 Gebėjimas užtikrinti aukštas ir didėjančias žmonių pajamas – Gough 1995; Nepertraukiamas šalies ar regiono gyvenimo standartų didėjimas – EC 2006
Užimtumas	Gebėjimas palaikyti užimtumo lygio augimą – Klemetti 1989; Oughton, Whitman 1997; European... 1998, 2001 Nedarbo lygis kiek įmanoma mažesnis – EC 2006
Produktyvumas	Nacionalinis produktyvumas – Porter 1990 Ilgalaikis produktyvumo augimas – Oughton, Whitman 1997 Produktyvumo lygis – The global... 2008
Prekyba	Gebėjimas pagaminti, paskirstyti ir aptarnauti produktus tarptautinėje ekonomikoje – Scott <i>et al.</i> 1985 Gebėjimas konkuruoti dėl eksporto rinkų – Klemetti 1989 Ilgalaikio išorinio balanso pablogėjimo išvengimas – European... 1995 Gebėjimas pateikti produktus ir paslaugas konkurencingus užsienyje – Organisation... 1992 Gebėjimas parduoti – Trabold 1995; Gough 1995; Aiginger 2006 Gebėjimas užimti ir išlaikyti rinkos dalį tarptautinėje rinkoje – Figueroa 1998 Subalansuotos išorės pozicijos kontroliavimas – European... 1998
Patrauklumas	Patraukli vieta verslui – Straubhaar 1994 Gebėjimas pritraukti – Trabold 1995
Tikslai	Gebėjimas įgyvendinti socialinius ir politinius tikslus – Fagerberg 1988
Politika	Tinkama politika, institucijos bei kitos ekonominės savybės – The Global... 1997 Institucijų ir ekonomikos politikos rinkinys – The Global... 2000 Šalies ekonomikos institucijos ir struktūros – The Global... 2004 Institucijų, politikos priemonių ir veiksnių visuma – The Global... 2008
Lankstumas	Gebėjimas prisitaikyti – Trabold 1995; Bienkowski 2009
Plėtra	Gebėjimas palaikyti ekonomikos augimą – Klemetti 1989 Aukštų vidutinės trukmės ekonomikos augimo tempų palaikymas – The Global... 2000 Padaryti augimą, matomą tarptautiniu mastu – The Global... 2004 Gebėjimas išlaikyti aukštus ilgalaikio augimo tempus – The global... 1997; Bienkowski 2009

2 pav. Šalies konkurencingumo hierarchija (Trabold 1995)

Fig. 2. Hierarchy of national competitiveness (Trabold 1995)

Aiginger (2006) šalies konkurencingumą taip pat apibrėžia kaip gebėjimą sukurti socialinę gerovę, ir priduria, kad kiekvienas išsamesnis šios koncepcijos pritaikymas turi apimti tokių dviejų svarbių aspektų, kaip pajamų ir ekonomikos proceso, vertinimus. Taigi šalies socialinė gerovė pirmiausia koreliuoja su pajamomis, tenkančiomis vienam gyventojui, o kitas labai svarbus komponentas yra užimtumo perspektyvos. Todėl Klemetti (1989) ir Oughton, Whittam (1997), pabrėždami šalies ekonomikos (produktyvumo) augimą kaip didėjančių gyvenimo standartų sąlygą, akcentuoja užimtumo lygio didėjimo svarbą. Landau (1992) pabrėžia žmonių gyvenimo standartų augimą kartu su santykinai lygiu gerovės pasiskirstymu, aprūpinant darbu kie-

kvieną, kuris gali ir nori dirbti, ir daryti tai nesukeliant žalos ateinančioms kartoms. Pasak Reiljan *et al.* (2000), būtent darbas garantuoja kiekvienam visuomenės nariui vietą, atitinkančią jo gebėjimus.

Vienas iš svarbiausių ir dažniausiai apibrėžiant šalies konkurencingumą minimų aspektų yra šalies produktyvumas, kuris gali būti traktuojamas kaip pagrindinė gyvenimo standartų didėjimo sąlyga. Būtent šalies ekonominiai laimėjimai sukuria materialų pagrindą sėkmingai visuomenės plėtrai ir kiekvieno individualaus žmogaus gyvenimo standartų didėjimui. Taigi produktyvumo matavimas dažnai yra vienas iš pagrindinių rodiklių, leidžiančių įvertinti gyvenimo kokybę. Pasak Porter (1990), šalies gebėjimas sukurti aukštesnius gyvenimo standartus savo žmonėms galiausiai vis dėlto priklauso nuo joje veikiančios pramonės ir įmonių produktyvumo. Šalyje veikiančių įmonių sukurta produkcija turi būti konkurencinga vidaus ir tarptautinėje rinkose norint užtikrinti šaliai konkurencingumą, palyginti kitas valstybes (Porter 1990; Gerasymchuk, Sakalosh 2007). Žemo produktyvumo šalis negali būti konkurencinga.

Dauguma autorių, kalbėdami apie šalies konkurencingumą, daug dėmesio skiria jos užsienio prekybai. Sampratos raidos analizė atskleidė, kad užsienio prekyba kaip svarbus šalies sėkmę lemiantis veiksnys nustatytas dar merkantilistų požiūrio dominavimo laikais – XVI–XVIII a. pr. Tuo metu šalies konkurencingumas vienareikšmiškai buvo suvokiamas kaip šalies laimėjimai užsienio prekyboje. 1697 m. D’Avenant teigė, kad vidaus prekyboje tauta netampa turtingesnė, vyksta vien tik santykinis pavienių individų turto kiekio pasikeitimas, kai užsienio prekyba lemia grynąjį šalies turto pasidalijimą (Čiegis 2006). Tačiau šiandien, nors šalies gebėjimas sėkmingai veikti tarptautinėje rinkoje, parduodant savo produkciją, išliko toks pats svarbus, spręsti apie šalies konkurencingumą remiantis tik jos užsienio prekybos balansu nėra tikslinga. Laikydamosi idėjos, kad galutinis konkurencingumo tikslas – sukurti gerą gyvenimą šalies gyventojams, Reiljan *et al.* (2000) pažymi, kad nėra taip svarbu, ar įmonė pajamas savo darbuotojams sukuria tiekdamas savo produkciją užsienio ar vietos rinkoje. Daugiau ar mažiau konkurencinga šalis tampa priklausoma nuo jos gebėjimo parduoti tiek vietos, tiek užsienio rinkoje didėjimo arba mažėjimo. Reinert (1998) siūlo visai atsiriboti nuo produktyvumo ir prekybos efektyvumo aspektų. Autorius pripažįsta jų svarbą konkurencingumui, tačiau atkreipia dėmesį į tai, kad kai kurios šalys, nors ir yra sėkmingos tam tikros produkcijos gamintojos, tačiau nėra turtingos. Tokios šalys efektyviai tiekia produkciją, kuri nedidina jų konkurencingumo pajamų didėjimo reikšme. Taigi aukštas produktyvumas nebūtinai didina šalies konkurencingumą.

Dauguma konkurencingumo nacionaliniu lygiu anksčiau aiškinimų siejami su sėkminga tarptautine prekyba ir šalies produktyvumo laimėjimais, o tai glaudžiai susiję su produkcijos gamybos sąnaudomis, natūraliais ištekliais

ir naudojamomis technologijomis. Tačiau vėliau buvo pastebėta, kad nacionalinį šalies konkurencingumą lemia ir užsienio investicijos, o tai glaudžiai siejasi su šalies, į kurią nukreiptos investicijos, patrauklumu. Ir nors kai kurie mokslininkai mano, kad patrauklumas yra tik konkurencingumo sinonimas (Trabold 1995), kiti, pvz., Straubhaar (1994), makroekonominio lygmeniu šalies patrauklumą suvokia kaip patrauklią vietą verslui.

Šalies konkurencingumo sąvoka būtų bereikšmė, jei neapibrėžtų šalies gebėjimo įgyvendinti socialinius ir politinius tikslus. Pasaulio ekonomikos forumo (*World Economic Forum*) pateikiamuose šalies konkurencingumo apibrėžimuose, be jau minėtų dažnai minimų aspektų – produktyvumo, augimo tempų, įvardijamos ir priemonės, kuriomis siekiama tikslų įgyvendinimo (institucijos, ekonomikos politika).

Kaip svarbios šalies konkurencingumo užtikrinimo sąlygos minimi tokie aspektai, kaip šalies lankstumas ir plėtra. Ypač sparčiai kintančiomis aplinkos sąlygomis besivystant technologijoms, augant kokybės reikalavimams šalys susiduria su naujais iššūkiais, todėl gebėjimas staigiai reaguoti ir prisitaikyti prie jų taip pat svarbus konkurencingos šalies bruožas. O tinkamos reakcijos rezultatas – nuolatinė šalies plėtra. Pasak Bienkowski (2009), šalies konkurencingumas – tai jos, turinčios greitai prisitaikančią ekonomikos struktūrą, gebėjimas išlaikyti aukštus ilgalaikio augimo tempus, siekiant efektyvesnės sąveikos su besivystančia pasaulio ekonomika.

5. Išvados

Didelio susidomėjimo šalies konkurencingumu priežastys susijusios su globalizacijos ir ekonominės integracijos procesais. Europoje konkurencingumu susirūpinta, kai pastebėta, kad Europos ekonominės bendrijos šalys nepajėgia modernizuoti savo ekonomikos ir pasivyti Amerikos. Ilgainiui tapimas konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu kylančia ekonomika pasaulyje tapo Europos Sąjungos pagrindiniu tikslu. Kiek vėliau negu Europoje, Amerikoje taip pat buvo susirūpinta nacionaliniu konkurencingumu, o to priežastis – spartus ir sėkmingas Japonijos ekonomikos augimas. Lietuva ir kitos Vidurio bei Rytų Europos šalys, besirengiančiose narystei Europos Sąjungoje, konkurencingumo tema susidomėjo po to, kai buvo iškelta sąlyga, kad Sąjungos nare ketinančios tapti šalys turi gebėti atlaikyti vidaus rinkos konkurencinį spaudimą. Įvairių organizacijų gausiai atliekami šalių konkurencingumo vertinimai šiandien dar labiau kelia susidomėjimą šalies konkurencingumu, o skirtingi jų vertinimų rezultatai masina diskusijas apie šio reiškinio tikrąją reikšmę.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė tris požiūrius, skirtingai aiškinančius šalies konkurencingumą tam tikrais laikotarpiais: XVI–XVIII a. pr. merkantilistai palaikė pro-

tekcionistinę politiką – eksporto skatinimą ir importo ribojimą, siekiant palaikyti nuolatinį prekybos balanso perteklių. Šalies konkurencingumas buvo vertinamas atsižvelgiant į prekybos apimtį ir jos ekonominę naudą; XVIII–XX a. pr. klasikinės ekonomikos atstovai prieštaravo prieš bet kokius užsienio prekybos suvaržymus ir teigė, kad prekybos laisvė naudinga visų visuomenės narių interesams. Šalies konkurencingumas buvo vertinamas produkcijos gamybos sąnaudomis; XX–XXI a. suabejota lemiama gamybos sąnaudų reikšme ir pradėta ieškoti kitų ekonominę plėtrą lemiančių veiksnių. Šalies konkurencingumas tapatinamas su tokiais plėtojamais ištekliais, kaip vadyba, inovacijos, žinios, o konkurencinga šalimi laikoma ta, kuri užtikrina savo gyventojams gyvenimo gerovę. Nuo XVI a., kai gyventojai buvo suvokiami kaip vienas iš veiksnių, užtikrinančių šalies turtingumą, situacija stipriai pasikeitė ir XX a. jie bei jų gerovė tapo svarbiausiu kiekvienos šalies tikslu.

Atlikus daugybės skirtingų šalies konkurencingumo apibrėžimų analizę ir išskyrus svarbiausius šalies konkurencingumą apibūdinančius aspektus, galima teigti, kad svarbiausias šalies konkurencingumo tikslas – užtikrinti socialinę gyventojų gerovę (didinti gyvenimo standartus). Kiti svarbūs aspektai – tai šalies gebėjimas išlaikyti aukštą produktyvumą, sėkmingai vykdyti prekybą, sukurti patrauklią aplinką užsienio investuotojams, iškelti ir tinkamomis politikos, institucijų ir kitų priemonėmis įgyvendinti socialinius bei politinius tikslus, prisitaikyti prie nuolatinių aplinkos pokyčių ir palaikyti nuolatinę plėtrą.

Literatūra

- Aiginger, K. 2006. Competitiveness: from a dangerous obsession to a welfare creating ability with positive externalities, *Journal of Industry, Competition and Trade* 6: 161–177. doi:10.1007/s10842-006-9475-6
- Akranavičiūtė, D.; Ruževičius, J. 2007. Quality of life and its components' measurement, *Inžinerine Ekonomika – Engineering Economics* (2): 44–49.
- Arrison, T. S.; Bergsten, C. F.; Graham, E. M.; Caldwell, H. N. 1992. *Japan's Growing Technological Capability: Implications for the US Economy*. Washington: National Academy Press.
- Berger, T. 2008. Concepts of national competitiveness, *Journal of International Business and Economy* 9(1): 91–111.
- Best, M. H. 1993. *The New Competition, Institutions of Industrial Restructuring*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bienkowski, W. 2009. How much are studies of competitiveness worth? Some reflections on the issue, *Competitiveness of New Europe: Papers from the Second Lancut Economic Forum*, 174–188.
- Blaug, M. 1996. *Economic Theory in Retrospect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cho, D. S.; Moon, H. Ch. 2002. *From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory*. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
- Čiburienė, J.; Zaharieva, G. 2006. International trade as a factor of competitiveness: comparison of Lithuanian and Bulgarian cases, *Inžinerine Ekonomika – Engineering Economics* (4): 48–56.
- Čiegis, R. 2006. *Ekonominių teorijų istorija* [History of Economic Theories]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Coldwell, D. 2000. The question of international competitiveness, *International Advances in Economic Research* 6(3): 417–426. doi:10.1007/BF02294961
- Commission of the European Communities. 1993. *Growth, Competitiveness, Employment: the Challenges and Ways Forward into the 21st Century. White Paper (Bulletin of the European Communities, Supplement 6)*. Brussels.
- Commission of the European Communities. 1997. *Agenda 2000 for a Stronger and Wider Union (Bulletin of the European Union, Supplement 5)*. Luxembourg.
- European Competitiveness Report*. 1995, 1998, 2001, 2006. European Commission (EC) [žiūrėta 2009-08-15]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/enterprise/library/lib-competitiveness/series_competitiveness.htm>.
- Fagerberg, J. 1988. International competitiveness, *The Economic Journal* 98: 355–374. doi:10.2307/2233372
- Fagerberg, J. 1996. Technology and Competitiveness, *Oxford Review of Economic Policy* 12(3): 39–51. doi:10.1093/oxrep/12.3.39
- Figueroa, A. 1998. Equity, foreign investment and international competitiveness in Latin America, *The Quarterly Review of Economics and Finance* 38(3): 391–409. doi:10.1016/S1062-9769(99)80124-0
- Garelli, S. 2006. *Competitiveness of Nations: the Fundamentals, IMD World Competitiveness Yearbook 2006*. Switzerland.
- Gerasymchuk, V. H.; Sakalosh, T. V. 2007. Competitiveness and knowledge-based economy: information and communication technology impact evaluation, *Verslas: teorija ir praktika* [Business: Theory and Practice] 8(4): 195–203.
- Ginevičius, R. 2004. Statistical view of development in Lithuania: Prospects of competitiveness in the enlarged European Union, *Journal of Business Economics and Management* 5(4): 229–234.
- Gough, I. 1995. *Social Welfare and Competitiveness. CID Studies 15*. Copenhagen: Copenhagen Business School.
- Humphrey, T. M. 1999. Mercantilists and classicals: insights from doctrinal history, *Economic Quarterly* 85(2): 55–82.
- Jacquemin, A.; Pench, L. R. 1997. *Europe Competing in the Global Economy. Reports of the Competitiveness Advisory Group*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Kitzmantel, E. 1995. A Multi-Faceted Concept. 35 Years of Free trade in Europe. Message for the future, in *Proceedings of EFTAs 35th Anniversary Workshop*, 106–112.
- Klemetti, T. 1989. *International Competitiveness and Business Strategies. Golf Industry*. Helsinki: Helsinki School of Economics.
- Kovačič, A. 2007. Benchmarking the Slovenian competitiveness by system of indicators, *Benchmarking: An International Journal* 14(5): 553–574.
- Krugman, P. R. 1996. Making sense of the competitiveness debate, *Oxford Review of Economic Policy* 12(3): 17–25. doi:10.1093/oxrep/12.3.17

- Kwok, Y.; Yu E. S. H. 2005. Leontief paradox and the role of factor intensity measurement, in *15th International Conference on Input-Output Technique*. Beijing, 1–20.
- Landau, R. 1992. Technology, capital formation, and U.S. competitiveness, in *International Productivity and Competitiveness*. New York-Oxford: Oxford University Press, 299–325.
- Lisbon European Council 2000: Presidency Conclusions [žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm>.
- Maksvytienė, I.; Urbonas, J. 2003. Forming features and stages of international economic competitiveness, *Inzinerine Ekonomika – Engineering Economics* (4): 20–25.
- Martin, R. L. 2003. *A Study of the Factors of Regional Competitiveness. A Draft Final Report for the European Commission Directorate-General Regional Policy*. Cambridge.
- Nurbel, A. 2007. The global competitiveness of the nation: a conceptual discursion, *Journal of Business and Economics Research* 5(10): 63–72.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 1992 [žiūrėta 2009-08-15]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/findDocument/0,3354,en_2649_34109_1_119666_1_1_1,00.html>.
- Oughton, C.; Whittam, G. 1997. Competition and cooperation in the small firm sector, *Scottish Journal of Political Economy* 44 (1): 1–30. doi:10.1111/1467-9485.00042
- Porter, M. E. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Reiljan, J.; Hinrikus, M.; Ivanov, A. 2000. *Key Issues in Defining and Analysing the Competitiveness of a Country*. Tartu: Tartu University Press.
- Reinert, E. S. 1998. *Competitiveness and its Predecessors – a 500-Years Cross-National Perspective*. Oslo: STEP Group.
- Rutkauskas, A. V. 2008. On the sustainability of regional competitiveness development considering risk, *Technological and Economic Development of Economy* 14(1): 89–99. doi:10.3846/2029-0187.2008.14.89-99
- Sabonienė, A. 2003. Lithuanian industrial policy by the aspects of international competitiveness, *Inzinerine Ekonomika – Engineering Economics* (4): 41–46.
- Scott, B. R.; Lodge, G. C. 1985. *US Competitiveness in the World Economy*. Boston: Harvard Business School Press.
- Snieska, V.; Drakšaitė, A. 2007. The role of knowledge process outsourcing in creating national competitiveness in global economy, *Inzinerine Ekonomika – Engineering Economics* (3): 35–41.
- Straubhaar, T. 1994. Das Konzept “internationale wettbewerbsfähigkeit einer voppswirtschaft” auf dem analytischen Prüfstand: Grundsätzliche Bemerkungen zu einem vielfach (miß-) verwendeten Begriff, in *Globale soziale Marktwirtschaft*. Gabler: Wiesbaden, 33–51.
- Susniene, D.; Jurkauskas, A. 2009. The concepts of quality of life and happiness – correlation and differences, *Inzinerine Ekonomika – Engineering Economics* (3): 58–66.
- Taner, B.; Oncu S.; Civi E. 2000. The relationship between international trade and national competitiveness, in *First International Joint Symposium on Business Administration „Challenges for Business Administrators in the New Millennium“: Selected Papers*. Çanakkale, 371–383.
- The Global Competitiveness Report*. 1993, 1997, 2000, 2004, 2008. World Economic Forum (WEF) [žiūrėta 2009-08-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.weforum.org/en/index.htm>>.
- Thurow, L. 1992. *Head to Head: the Coming Economic Battle Among Japan, Europe and America*. New York: Warner Books.
- Tyson, L. A. 1992. *Who's Bashing Whom? Trade Conflict in High-Technology Industries*. Washington: Institute for International Economics.
- Trabold, H. 1995. Die internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Voppswirtschaft, *Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung. Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung* 2. Dunker&Humblot: Berlin, 169–183.
- Vilpišauskas, R. 2004. Tarptautinis konkurencingumas ir Lietuvos eksporto politika [International Competitiveness and Export Policy of Lithuania], *Pinigų studijos* 1: 54–69.

Giedrė STASKEVIČIŪTĖ. PhD student at Vilnius Gediminas Technical University, Finance Engineering Department. Research interests: national competitiveness.

Rima TAMOŠIŪNIENĖ. Doctor, Associate Professor at Vilnius Gediminas Technical University, Finance Engineering Department. Research interests: preparation and management of business and investment projects, risk analysis and management, financial analysis and management.